

genderového řádu. Co tedy s pornem, když už víme, kudy cesta nevede? Znamená to, že porno nevádí, že si ho nemusíme všímat? Ve třetí části knihy se Lišková zabývá otázkou, zda mohou slova konat, tedy zda může být pornografie tím, za co ji mají antipornografky, tj. zda pornografie je násilím na ženách a zda je diskriminační praktikou. Na příkladu konceptu řečových performativ Johna L. Austina autorka ukazuje neplauzibilitu této představy. Netvrdí ovšem ani, že se v jazyce moc neskrývá. Pomocí teorie Jacquese Derridy a Pierra Bourdieho poukazuje na sociální podmíněnost moci jazyka a upozorňuje na to, že právě proto je naivní a od feministek politicky nestrategické se domnívat, že cenzura pornografie je řešením. Pornografie jako jeden z diskursů patriarchátu nemůže být vymýcena pomocí patriarchální autority zákona. Pokud je takový pokus učiněn, dokládá Lišková, obrací se tato moc nakonec proti těm, kdo měli být zbaveni útlaku (např. těm, jejichž sexualita neodpovídá heterosexuálnímu genderovému matrixu). Lišková spolu s teoretičkami jako Butler či Cornell navrhuje, místo cenzury a marné a kontraproduktivní (jakkoli dobře míněné) snahy sešněrovat diskurs, otevírat a kultivovat „imaginární doménu“ a dívat se nově na to, co jsme brali za samozřejmé, promýšlet nejednoznačnost, neurčitost, ne-fixitu a neustálou proměnlivost sociálních jevů. Antipornografic-

ké přesvědčení, že vidět ženu v pozici sexuální podřízenosti rovná se ponižovat ženu, zní velmi podobně jako kostelní „zhřešit myšlenkou je stejné jako zhřešit skutkem“. Není úniku a o nápravu je třeba usilovat cestou askeze a odříkání za neustálého pocitu viny, zda jsem přece jen nezhřešil/a. Místo zapovězení doporučuje Lišková otevřít k užívání tento diskurs těm, jež údajně podřizuje, čímž by se odkouzli- lo božské zmocnění „původních“ autorizovaných hegemonů (s. 154). Zatímco cenzura omezuje a ponechává ženy v pozici bezmocných, které musí být chráněny vnější autoritou, tato možnost vlastního kreativního zapojení do diskursu posiluje ženskou agency a představuje aktivní způsob prosazování rovnosti místo pasivního čekání na zásah shora.

Jak jsem začala, tak také skončím: Hodné holky se dívají jinak, zlobivé kam chtějí. Kniha Kateřiny Liškové by neměla chybět v knihovně nikoho, kdo se zajímá o gender, i kdyby snad pornografie nebyla v centru je(jí)ho zájmu. Text je příspěvkem k epistemologickým debatám o genderu a je fascinujícím čtením o tom, jak se zdánlivě nespojitě v mnohém překrývá a jak prostředky mohou způsobit minulé cíle. Jakkoli autorka pracuje s náročnými teoriemi různých disciplín (sociologie, filosofie, lingvistika, genderová studia), je text čtivý a je z něho znát autorčino zaujetí, které strhne i čtenářku/čtenáře (i takto mohou slova konat).

CHUDOBA NEMUSÍ BÝT BEZBRANNÁ / KAROLÍNA ČERNÁ VÝZKUMNÝ TÝM SOCIAL WATCH. 2010. PRÁVO NEŽÍT V CHUDOBĚ. CHUDOBA JAKO PORUŠOVÁNÍ LIDSKÝCH PRÁV. PRAHA: FILOSOFIA.

Social Watch¹ je mezinárodní síť občanských organizací se společnými cíli vymýtit chudobu a nerovnosti mezi muži a ženami, ukončit všechny formy diskriminace a rasismu, zajistit rovné přerozdělování bohatství a uskutečňování lidských

práv. Společně usilují o mír, sociální, ekonomickou, environmentální a genderovou spravedlnost a o prosazení práva všech lidí nebýt chudí.² Social Watch byla založena v roce 1995 a v současnosti seskupuje kolem 700 organizací z při-

v Jilské ulici. Lvi podíl práce na organizaci, přípravě i realizaci konference odvedly Kateřina Kolářová a Lucie Storchová. Konferenci připravily do nejmenšího detailu, včetně skvělého plakátu, výtisků konferenčních příspěvků velkým písmem pro ty, kdo mají problémy s běžným čtením; myslely i na alternativní dodavatele konferenčního občerstvení.

Konference nabídla orientaci v etablovaných se „disability studies“, výrazné příbuzné kulturních studií (tzv. cultural studies) v české akademii. Tato studia nejrozumnějších „nezpůsobivosti“ empiricky zachycují, analyticky chápou, ale i v praxi poskytují poznatky týkající se propojení individuálních handicapů (a vymezení toho, co jimi rozumíme) s fungováním společnosti a jejími normami a ideály (a jak se ustavují ony). Věnují se rozložení sil ve vyjednávání o tom, co je a není považováno na jejich tematickém poli za žádoucí, správné, ceněné. Panujícím sociálním zřízením a státním politikám mnohdy nastavují zrcadlo, které je ukazuje ve značně nelichotivém světle – odtud i název konference v angličtině, který si explicitně pohrává s tím, zda je s neoliberalismem vše v pořádku, a s jednoznačnými poukazy na snadné subverze a snadno překročitelné hranice jeho všeobjímající užitečnosti a normálnosti, tedy ne/způsobivosti. Tedy zda se nejedná, politicky zcela nekorektně, o jakýsi zmetek.

„Disability studies“ jsou příkladem par excellence toho, jak spojit sociální vědu s praxí v oblasti sociální práce či politiky. Jakkoliv terminologicky velmi obtížně převoditelné do českého pojmosloví (na svůj český překladový název ještě čekají), jejich praktické uplatnění je nasnadě. O to více mohou být ve veřejné debatě problematizovány jako regulérní odborná vědecká disciplína či specializace s nosným pojmovým aparátem. Obě části nedávné interdisciplinární dvojkonference dilemata ustavujících se studií více či méně odrážely.

Na české konferenci byly předneseny příspěvky disciplinárně vesměs jednoznačně uchopené, dominovaly historické deskripce (zobrazování zanedbanosti v příspěvku Martiny Halířové, vystavování liliputánů a dalších tělesných odlišností od Filipa Herzy,

bližně 70 států. K dosahování svých záměrů Social Watch využívá různých metod, především se snaží o zaujetí vlád, OSN a různých mezinárodních organizací pro své vize a vyzývá je k plnění závazků vycházejících z podepsaných smluv, zároveň se však také pokouší rozšiřovat povědomí postižených o jejich možnostech boje proti strádání. K těmto účelům zpracovává výroční zprávy, pro které vyvinula svébytný systém měření stavu lidské bídy, a vydává tematické publikace. Roku 2006 vydala Social Watch sborník *Právo nežít v chudobě. Chudoba jako porušování lidských práv* inspirovaný diskusemi vedenými na Světovém sociálním fóru téhož roku v Caracasu, který se letos dostává v překladu Rudolfa Převrátla do rukou českému publiku. Příspěvky ve sborníku jsou rozděleny do dvou oddílů, v prvním je představeno stanovisko Social Watch (G. Dede, A. S. Terán, M. Cabrera), ve druhém ostatní perspektivy, avšak všichni přispívající jsou se Social Watch určitým způsobem spřízněni. Jednotlivým záměrem knihy je prosazovat pojmání chudoby jako porušování lidských práv.

Pojem chudoba je běžně používaný, všichni mu jasné rozumíme, přesto se ukazuje, že neexistuje obecná shoda na jeho definici. Social Watch nahlíží na chudobu jako na mnohorozměrný fenomén. Graciela Dede uvádí jako příklad takového přístupu definici chudoby, která byla vytvořena v roce 1995 pro deklaraci Světového summitu o sociálním rozvoji: „Chudoba má různé projevy zahrnující neexistenci příjmu a produktivních zdrojů postačujících k zajištění udržitelného života, hlad a podvýživu, špatný zdravotní stav, omezený nebo neexistující přístup ke vzdělání a dalším základním službám, zvýšenou nemocnost a úmrtnost z nemocí, bezdomovectví a nevhodné bydlení, škodlivá prostředí, jakož i sociální diskriminace a vyloučení. Chudoba je také charakterizována neúčastí na přijímání rozhodnutí a na občanském, společenském a kulturním životě“ (s. 15). A sama definici doplňuje o další rozměry chudoby, mezi něž patří například faktory bezpečnosti a genderové rovnosti. Areli Sandoval Terán a Chris Grove popisují chudobu podle Mezinárodní charty lidských

práv jako „stav člověka charakterizovaný trvalou nebo chronickou deprivací týkající se zdrojů, schopností, možností volby, bezpečí a moci, jež jsou nutné pro to, aby se člověk mohl těšit slušné životní úrovně a ostatním občanským, kulturním, hospodářským, politickým a sociálním právům“ (s. 32 a 72). Podobné komplikace, které jsou spojeny s vymezením pojmu, vznikají při měření chudoby. Jsou používány rozdílné metody, které mohou vést k odlišným výsledkům. Dosud nejobvyklejším přístupem je posuzování příjmu. Například Světová banka pracuje s prahem chudoby jednoho dolaru na den (v paritě kupní síly roku 1985) a ten je dnes nejpoužívanějším ukazatelem chudoby. Kritiku příjmového přístupu shrnula ve svém příspěvku Andrea Vigorito. Nesouměřitelnost peněžních příjmů zdůvodňuje především velice rozdílnými cenami služeb a základních potřeb v různých státech. Dále zdůrazňuje nestálost příjmů chudých osob, někdy dokonce bývá příjem vyplácen v naturáliích. Hlavním argumentem proti měřítku Světové banky je však jednorozměrnost příjmové metody, která přehlíží závažné ostatní dimenze chudoby, jako je například faktor přístupu k pitné vodě. Vigorito proto doporučuje mnohorozměrné měření, které bere v úvahu i další ukazatele kromě příjmu, takovým indikátorem může být například stanovení minimální kombinace základních schopností (překlad anglického capabilities ve významu úzce spjatém s možnostmi a příležitostmi, pojem v tomto kontextu zavedl Amartya Sen). Přesto si zachovává příjmová metoda své výhody, především v těch případech, kdy je potřeba jednat rychle. Zároveň velice dobře vyhovuje požadavkům počitatelnosti. Za účelem měření situace různých zemí vytvořilo Social Watch dvojici vlastních klíčů. Pro srovnávání sociálního rozvoje používá index základních schopností (BCI, Basic Capabilities Index), což je průměr tří ukazatelů chudoby: procenta dětí, které ukončí pátou třídu, procenta dětí, které se dožijí pěti let a procenta odborně asistovaných porodů. BCI tedy nepoužívá příjem jako ukazatel. Pro monitorování stavu genderových nerovností používá index genderové spravedlnosti (GEI,

záznamy monstrózních porodů dohledané Hanou Matějkovou, pojetí kriminálního těla v eugenickém diskursu od Gabriely Satinové i záznamy z nedávné současnosti (obrazy „promořené populace“ a „zavírovaného těla“ – jak o diskursu mediální prezentace AIDS vypovídala Kateřina Kolářová, normalizované tělo v podání Iny Marešové nebo socialistické reprezentace žen Jany Oravcové). Reprezentace odlišného těla byla rozebírána i v příspěvku o viditelnosti queer těla (debata nad příspěvkem Ladislava Zikmunda-Lendera) a reakce z publika odhalila nosná konceptuální témata, jež je žádoucí vzít v potaz při snahách o „normalizaci“ vizualizace „queer“ těl, ale i životního postoje odlišnosti. Zazněly i příspěvky z praxe, jak z práce s handicapovanými, tak ze zkušeností s vlastním znevýhodněním (Lenka Krhutová, Daniela Komanická).

Aplikaci konceptů relevantních pro analýzy odlišností představila Lucie Storchová v příspěvku spojujícím neoliberální heslo: „Chci, a proto umím!“ s autobiografiemi bezrukých umělců (opět v historickém kontextu), Libor Novosád poukázal na fenomenologické aspekty odlišnosti a diversity, příspěvek trojice Eva Šlesingerová, Lenka Slepíčková a Iva Šmídová vztáhl Foucaultovu konceptualizaci ab/normality k praxi české reprodukční medicíny. Mezi další příspěvky, které kromě pilného záznamu a spíše latentní analytické reflexe nabídl právě i způsoby, jak konceptuálně v rámci sociálněvědní analýzy zvolené téma rámovat a zpřístupnit je tak abstraktnějším analytickým úvahám, patřil příspěvek Dity Jahodové o transidentitách. Zásadním konceptuálním vstupem první části konference však byla přednáška pozvané Margrit Shildrick z Queens University v Belfastu s názvem „Out of order: Genealogy and the Monstrous“. V ní s využitím Foucaulta, Deleuzeho a dalších filosofů rámovala oblasti, kde se dostává soudobé pojetí tělesné odlišnosti z hlediska sociálněvědní analýzy nejen spolu s Foucaultem „mimo řád“ (jak mě na správný překlad případně upozornila naše týmová teoretička Eva Šlesingerová), ale také prostě „mimo provoz“.

Gender Equity Index), který je založen na měření ve sférách vzdělání, socioekonomického postavení a podílu žen na moci.

Vraťme se nyní k stěžejní myšlence, kterou jsou nese-ny všechny příspěvky. Jak je uvedeno v podtitulu knihy, zá-měrem je převrátit zažitě chápání chudoby jako poskvrny a představit ji jako porušování lidských práv. To znamená pře-stat vnímat chudé jako pouhé příjemce charity a předměty rozvojových programů, ale začít je respektovat jako občany a občanky s univerzálním nárokem na rozvoj a s občanskými, politickými, hospodářskými, sociálními a kulturními právy (Terán, s. 27–28), která jsou nedělitelná a nezcizitelná (Dede, s. 11). „Chudoba není znamením osobního selhání, ale poru-šením lidských práv, na něž mají univerzální nárok všichni jednotlivci.“ (Grove, s. 79) Lidská práva jsou ukotvena pře-devším ve Všeobecné deklaraci lidských práv, kterou schválilo v roce 1948 Valné shromáždění OSN. Následovalo podepsá-ní několika dalších paktů (Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech) a úmluv, které jsou ratifiko-vány většinou států. Z těchto mezinárodních dohod vyplývá odpovědnost všech jedinců a vlád podepsaných států k lid-ským právům. Státy jsou tak zavázány k dodržování mezi-národních smluv o lidských právech. Výbor OSN pro hospo-dářská, sociální a kulturní práva v roce 2001 vydal deklaraci, v níž je výslovně řečeno, že „chudoba představuje popření lid-ských práv“ (Dede, s. 17 a Terán, s. 33). V této deklaraci jsou lidská práva pojímána jako udělující moc. Mariana Cabrera uvádí koncepční rámec vypracovaný Úřadem vysokého komi-sáře OSN pro lidská práva, „v němž se navrhuje dva prvky, po-dle nichž lze určit, zda nenaplnění lidských práv může být považováno za chudobu: 1. Příslušná lidská práva musí od-povídat schopnostem, jež jsou ve společnosti považovány za základní. 2. Kauzální řetězec, jenž vede k selhání při naplňo-vání lidských práv, musí obsahovat deficit v zajišťování eko-nomických zdrojů.“ (s. 43) Autorka dále ve svém příspěvku představuje metodiku, jakou Social Watch hodnotí naplňová-

ní požadavku lidských práv v jednotlivých státech (s. 45–53). Social Watch vychází z předpokladu, že podepsané meziná-rodní dohody přibližně pokrývají spektrum základních lid-ských potřeb pro vedení důstojného života, proto postupuje ve svém výzkumu tak, že za prvé spojuje jednotlivé aspekty tohoto spektra vyjádřené v příslušném znění v mezinárod-ních dokumentech s adekvátními povinnostmi, ke kterým se státy zavázaly (např. Rozvojové cíle milénia, Pekingská akč-ní platforma atd.). Za druhé používá kvantitativní ukazatele k jednotlivým oblastem zkoumání. Díky těmto prostředkům je pak možné měřit pokrok či regresi jednotlivé země v so-ciálním rozvoji a navzájem různé země mezi sebou porov-návat. A lze „tyto rozvojové statistiky používat jako nástro-je k hodnocení současné situace hospodářských, sociálních a kulturních práv i pokroků v jejich naplňování.“ (s. 47) Tím, že Social Watch sleduje plnění a neplnění závazků v odstra-ňování chudoby a prosazování genderové rovnosti, které si stanovily vlády, OSN a další mezinárodní organizace, vytváří vhodný instrument k ovlivňování vládních politik. Vystává zde ale problém vymahatelnosti těchto závazků. Aye Aye Win se ve svém příspěvku pokouší převrátit zažitý přístup sho-ra dolů ve prospěch přístupu zdola nahoru. Má tedy dochá-zet k zapojování těch, kterých se chudoba a nespravedlnost dotýká nejvíce, do boje o důstojnost svých vlastních životů, a to například výukou v nejchudších komunitách přinášející znalost lidských práv, která bude jedince zmocňovat a posi-lovat k tomu, aby byli schopni se sami zasazovat za svá prá-va. Jako příklad autorka uvádí projekt Vstaň a ber se za svá práva! probíhající v Nairobi, na kterém spolupracují lidsko-právní organizace Dignity International (zde působí Win na pozici výkonné ředitelky) a Hakijamii. Win nás také varuje: „Jestliže nebude vynaloženo značné úsilí, aby lidé považova-li lidská práva za opravdu vlastní, pak se stanou mrtvou lite-rou práva.“ (s. 88) Na principu nezacházet s lidmi jako s předměty charity, ale respektovat je jako osoby zaštitěné svými právy, je nesen také článek autorské dvojice María Lorena

Jsem sama zvědavá, která z výše uvedených jmen se nesmazatelně zapíšu v českých „disability studies“, až se budeme moci po letech ohlédnout k jejich akademickým českým počátkům.

Hlavní konference, která časově navazovala na české „předzpůsobilé“, nabídla řadu kvalitních příspěvků pozvaných přednášejících i dalších konferenčních účastníků. Mezi osobnostmi, jež přijaly pozvání organizátorek, jsme mohli vyslechnout přednášku renomovaných účastníků Davida Mitchella se Sharon Snyder o ne/utváření aliancí v občanské angažovanosti a biomedicinském přístupu k zacházení se vzácnými nemocmi, živý příspěvek Roberta McRuera, rámovaný mediálními studii a explicitně tematizující (vizualizující) sexualitu handicapovaných (sexualitě a způsobu správy handicapu se věnoval i druhý příspěvek Margrit Shildrick), nebo referát Anne Waldschmidt vztahu-jící k sobě neoliberalismus a flexibilní normalizaci. Tematické bloky konference otevíraly řadu oblastí, v nichž se „disability studies“ zejména za hranicemi České republiky profilují: redefinice práv handicapovaných; dopady neoliberálních politik na místní i nadnárodní úrovni (tady zastoupil český kontext přednášející Jan Šiška); neoliberální biopolitika a možnosti, jak ji podryvat, nabourávat; historické formy pojmání a kategorizace tělesných odlišností nebo (s rodinou spojené) technologie neoliberální správy. V poslední jmenované sekci zazněl poutavý příspěvek dvojice Joke Janssen a Steff Bentrop, který inspirativně a kriticky reflektoval praxi medicínských institucí (a státu) v přesvědčování rodin s hluchými rodiči a hluchými dětmi o vhodnosti ušního implantátu, který dětem umožní slyšet. Řada příkladů zacházení s těmito dospělými a předestíraný normativní obraz rodiny „tak jak má správně být“ byl poutavý a nosně zasazený právě do teoretických konceptů vyjednávání normality a nezpůsobilosti. V této sekci konference byly předneseny i dva další příspěvky tematizující normativní představy o žádoucí podobě rodiny – prolínání témat postižení a selekce plodu podle pohlaví v těhotenství z medicínských neindikovaných důvodů (Tereza Hendlová) a komodifikace života na příkladu manipulace s kmenovými buňkami a embryi při umělém oplodnění (Ute Kalender).

Zárate a María Silvia Emanuelli. Autorky zde akcentují zvrhlost některých rozvojových megaprojektů, které z boje proti chudobě činí boj proti chudým. Jako příklad uvádějí hojné stavby přehrad, při kterých je brutálně přesídlováno původní obyvatelstvo, nebo nehorázné poplatky za pitnou vodu v chudinských čtvrtích, vzniklé v důsledku privatizace vodních zdrojů. Autorky zdůrazňují, že dochází dokonce ke zhoršování situace v oblasti práva na bydlení, vodu a hygienické služby (s. 101). Zároveň dávají do souvislosti vysoce rozpracované vymáhací strategie, které se uplatňují u mezinárodních obchodních dohod, s téměř nulovou vymahatelností ve sféře lidských práv. Ve vytváření silné celosvětové občanské společnosti a v začlenění problematiky lidských práv do sociálních organizací a hnutí pak vidí zásadní úkoly současnosti. Autorky se přidávají ke kritice neoliberálního ekonomického modelu a požadují odpovědnost od vlád: „Souhlasem států vytvářejí instrumenty lidských práv soubor mezinárodních zákonů, jenž je pro naše vlády závazný (ve smyslu povinností státu vůči svým občanům) a měl by být vždy nadřazen obchodním dohodám, které znamenají pouze – pro což je spousta důkazů – dobré obchody pro několik málo lidí a více chudoby pro mnohé.“ (s. 103) Proti vládnoucímu neoliberálnímu modelu společnosti vystupuje také Iliana Pereyra Sarti, když ve svém krátkém příspěvku připomíná pojem průniku diskriminací, který v českém prostředí ještě není příliš zavedený, přestože je výstižným vyjádřením mnohonásobné ne-

spravedlnosti. Citujme samotnou Sarti: „Čísla jasně ukazují, že ženy tvoří většinu mezi těmi, kdo jsou v Latinské Americe a Karibiku vyloučeni z využívání lidských práv, a že mezi nimi představují většinu ženy z původního obyvatelstva, ženy afrického původu nebo imigrantky z venkova“ (s. 116).

Hlavními cíli sítě Social Watch jsou tedy celosvětové vymýcení chudoby a prosazení genderové spravedlnosti. Za užitečný prostředek k dosažení těchto záměrů si Social Watch zvolila lidská práva. Kniha *Právo nežít v chudobě* tento přístup představuje z různých úhlů. Zároveň je pronikavou kritikou zabodávající se do nezájmu a netečnosti současných vlád, které s přezíravostí ignorují závazky svých států k lidským právům. Letošní české vydání této publikace, které přichází do diskuse o vyhánění bezdomovců, koresponduje se snahami Evropské unie o změnu kolektivního vnímání chudoby vyjádřenými ve vyhlášení roku 2010 Evropským rokem boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení, jak je připomenuto v českém doslovu (s. 122).

Poznámky

1 V České republice síť Social Watch působí skrze koalici tvořenou osmi organizacemi: Ekumenická akademie Praha, Masarykova demokratická akademie, Centrum globálních studií AV ČR a UK, Gender & sociologie SOÚ AV ČR, Gender studies, o.p.s., Fórum 50 %, Trast pro ekonomiku a společnost, Nesehnutí Brno (viz www.socialwatch.cz).

2 Viz <http://www.socialwatch.org/about>.

FENOMÉN BEZDĚTNOSTI V ČESKÉ SPOLEČNOSTI / JAROSLAVA HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ HAŠKOVÁ, H. 2009. FENOMÉN BEZDĚTNOSTI. PRAHA: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ.

Otázka bezdětnosti představuje stále aktuálnější téma, které rezonuje nejen v sociálních vědách, ale jemuž se dostá-

vá značné pozornosti i v rámci politických debat. Fenomén bezdětnosti se příliš často stává jakousi zjednodušující

Jak už jsem uvedla, obě konference se jako příspěvek k ustavení akademické specializace „disability studies“ v českém odborném prostředí velmi zdařily. Jako posluchače disciplinárně usazené v sociologickém přístupu k poznání mi přinesly inspiraci především zastoupené způsoby práce s různými rovinami abstrakce, jež obě konference nabídly, a cesty, jak v budoucnu propojovat velmi obecné teoretické koncepty s velmi dílčími, deskriptivními, jakkoliv zajímavými poznatky. Jak česká, tak anglická část konference se potýkala v tomto smyslu s obdobnými ne-způsobilostmi: teoretické příspěvky uvízly v té rovině konceptuální abstrakce, jež je obtížné srozumitelná bez konkrétních příkladů z žité praxe. A naopak jen některé příspěvky založené na empirických datech, na faktech z terénu či na obsahové analýze textů vedly svou analýzu jako kritickou reflexi (ač to slovo bylo nadužíváno). Řada příspěvků se explicitně zaměřila na popis představovaného jevu nebo problému, případně na implicitní nebo explicitní odkazy k tomu, že to není spravedlivé či správné, a z publika se mohl ozývat souhlasný šum. Přesto nebo právě proto si myslím, že „disability studies“ a podobným disciplinám, sama jsem také zástupkyně studií – genderových, velmi prospívá právě metodologicky důkladné propojení teorie a praxe. Nestačí vedle sebe posadit odkazy na obecné koncepty, o kterých si máme domyslet, že a jak fungují v sociální interakci, vedle velmi deskriptivních záznamů, v nichž se posluchači nutně záhy ztratí nebo usnou, pokud k jejich analytickému uchopení nebudeme užívat srozumitelný konceptuální slovník. A příspěvky, jež toto propojení přesvědčivě zvládly, poskytly na dvojkonferenci silný signál, že to jde. Právě z příležitosti důsledně teorii a praxi kombinovat, připoutat je k sobě metodologicky velmi těsně a důkladně, z této styčné plochy akademických a praktických návodů, jak uchopit realitu, by mohly „disability studies“ v budoucnu ještě hodně vytknout.

P. S. Moc děkuji Lence Slepíkové za důkladné čtení a připomínky a Lence Slepíkové i Evě Šlesingerové za důležité komentáře k textu.